

SZEMLE

ALEXANDER BERNER

KREUZZUG UND REGIONALE HERRSCHAFT

Die älteren Grafen von Berg 1147–1225

(*Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 2014. 373 o. ISBN 9783412223571*)

A kötet a bochumi Ruhr-Universitätén készült disszertáció bővített változata, amely nem egy szokványos keresztesháború-történet megírására vállalkozik, hanem egy szűkebb régióknak és a grófi családoknak a hadjáratokkal való kapcsolatát vizsgálja. A magyar olvasóknak sem teljesen újszerű a megközelítés, hiszen James Powell a II. András személye miatt számunkra is érdekes ötödik kereszties hadjáratokkal kapcsolatban már sikerrel hasznosította ezt a szempontot,¹ de a német területek viszonylatában is készültek hasonló elemzések.² A bergi grófok, akiknek neve az odenthali Berge an der Dhünn várára vezethető vissza, kereszties részvételének is vannak magyar vonatkozásai, hiszen a német keresztiesek általában Magyarországon át vonultak. Így tett Engelbert (gróf 1160–1189) is, aki az Ansbert, osztrák klerikusnak tulajdonított krónika szerint „útközben Kubinnál, Magyarország határára távozott e világból”. Említése valóban figyelemre méltó, hiszen a szerző sokakat megemlíti név szerint, de azok mind a birodalmi arisztokrácia vagy lovagság krémjéhez tartoztak. Halálát még a kölni Király krónika is megemlíti. A bergieknek hadjáraton való részvételében persze döntő volt a régió legnagyobb urának, a kölni érdekeknek a császárral való kibékülése.

A kötet logikusan egymásra épülő fejezetekből építkezik. Az első fejezet megvizsgálja a birodalom észak-nyugati régiójának s ezen belül a bergieknek a kereszties hadjáratokban játszott szerepét a XI. századtól a XIII. század közepéig. A következő fejezet már szorosabban a bergi grófok hatalmának a gyarapodását vizsgálja egészen a XIII. század derekán bekövetkezett kihalásukig. Külön fejezet mutatja be a grófi háznak az egyházhoz, a szerzetesrendekhez s a Johanniták mellett különösen a ciszterciekhez fűződő kapcsolatát. A grófoknak a konkrét hadjáratokon való megjelenését, az azokhoz köthető forrásokat és következtetéseket ugyancsak külön rész tárgyalja, mielőtt a kötetet az időbeli kitekintést nyújtó fejezet zárná.

A grófok a második, harmadik és ötödik, valamint az albigenek elleni kereszties hadjáratoknak voltak aktív résztvevői. Két generáción belül a család kilenc ismert tagjából öten vettek részt kereszties vállalkozásban, 1148-ban II. Adolf Damaszkusznál esett el, a már említett I. Engelbert Kubinnál halt meg. Brúnó kölni prépostként zarándokolt el a Szentföldre, Engelbert két fia pedig az albigenek ellen hadakozott, majd egyikük, III. Adolf 1218-ban az egyiptomi hadjárat résztvevője lett. Utóbbi a Rajna menti városostromokban, különösen Kaiserswerth 1214-es bevételénél szerzett tapasztalatát Damiettánál sikerrel kamatoztatta. Egyébként szinte megmagyarázhatatlan lenne, hogy miért Adolfot tették meg a német kontingens vezérének, aki a muszlim védelem kulcsának tekinthető, a kikötőt elzáró láncokat védő torony ostromát irányította, s éppen annak bevételekor vesztette életét. Az albigenek hadjárat tanulsága pedig az, hogy 40 nap elteltével a keresztiesek hazaindultak, mert ennyi idő már feljogosította őket a hadjáratban való részvételért járó bűnbocsánatra.

¹ James M. Powell: Anatomy of a Crusade 1213–1221. Philadelphia, 1986., vö. *Veszprémy László*: II. András magyar király kereszties hadjárata, 1217–1218. In: *Laszlovszky József, Majorossy Judit, Zsengeller József* (szerk.): Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Máriabesenyő–Gödöllő, 2006. 99–112. o.

² *Stefan Tebruck*: Aufbruch und Heimkehr. Jerusalem-pilger und Kreuzfahrer aus dem Raum zwischen Harz und Elbe (1100–1300). Habilitationsschrift, Jena 2007., hivatkozik rá *Gesine Klintworth*: Rezension zu: Berner, Alexander: Kreuzzug und regionale Herrschaft. Die älteren Grafen von Berg 1147–1225. Köln, 2014. In: *H-Soz-Kult*, 04. 02. 2015. <<http://www.hsozkult.de/publicationreview/id/rezbuecher-23437>>.

A kölni érseknek megválasztott Engelbert is tett fogadalmat, amit aztán már haláláig nem váltott be, s kúriához intézett kérvénye szerint nem is állt szándékában, igaz anyagilag támogatta a bergi miniszterialosoknak Damiettánál harcoló csapatát. Tanulságosak I. Engelbert hadjáratbeli költségeire vonatkozó elemzés, ami számszerűsítve mutatja a főurakkal szembeni magas elvárásokat. Allan Murray számításait alapul véve úgy számol,³ hogy egy lovag és két apród alkotta csapat költségei, egy hónapos kint tartózkodással számolva 35-40 márka ezüstre rúgtak, s ha feltételezzük, hogy legalább 10 „lándzsával” indult el egy nagyobb uraság, akkor költsége 350-400 márkára becsülhető, amiben a lovak pótlásának a feltételezhető költsége nincs is benne. Ezzel szemben áll a gróf hatalmas vagyona, ami 1500 márkára becsülhető. Ugyanakkor a korabeli krónikások szerint kézpénzben 3 márka ezüst volt a minimum, amit a keresztieseknek magukkal kellett vinni, éppen azért, hogy menet közben a nélkülözésük ne akadályozza a sereg előrehaladását. A szerző szerint valószínűsíthetően kapcsolat van a grófok anyagi tehetősége és a hadjáratokon való szenvedélyes részvételük között. I. Engelbert más, szegényebb keresztiesekkel is üzletelt, zálogot fogadott el, hitelt adott és felvásárolt birtokokat, amivel mind társadalmi mind anyagi presztízsét szemmel láthatóan növelni tudta. Az ötödik kereszties hadjárat idején III. Adolf a hozzá közelálló ciszterci monostornak adott át zálogként egy birtokot 100 márkáért, biztosítva ezzel halála esetén az évenként megemlékezést, majd halála után a birtok valóban a monostorra szállt át. Leányát egy tehető riválisához adta nőül, birtokait pedig testvére, a kölni érsekre bízta.

Az különösen meglepő, hogy a grófok páratlanul intenzív kereszties részvételének a későbbi helyi regionális történeti emlékezetben semmi nyoma nem maradt, noha a családi monostoruknak számító altenbergi egyház halottas könyve meg is örökítette nevüket. Feltehető, hogy a hadjáratból visszatérők magukkal hozott ereklyékkel gazdagították a helyi egyházak kincstárait, de azok későbbi pusztulása és szétszóródása ezt ma már nem teszi rekonstruálhatóvá.

A mű a kereszties háborúk történetét páratlan érdekes módon, sokszor mikrotörténelmi megközelítésben állítja az olvasó elé, s a bemutatott birtokcserék, a résztvevők közötti genealógiai kapcsolatok feltérképezése, a grófi birtokkomplexum ez időbeli átalakulásának nyomon követése a kereszties háború, a kereszties eszme hátterét, meggyőző és a hazai kereszties kutatások számára is hasznosítható módon helyezi újszerű megvilágításba.

Veszprémy László

³ Murray, Alan V.: Finance and Logistics of the Crusade of Frederick Barbarossa: In: In Laudem Hierosolymitani Studii in Crusades and Medieval Culture in Honour of Benjamin Z. Kedar. Ed. by Iris Shagrir, Ronnie Ellenblum and Jonathan Riley-Smith. Aldershot, 2007. 357-368. o.